

Rüsvayçı məğlubiyyət yaşamış ermənilərin qondarma “soyqırımı” sayıqlaması

1915-ci il köç (təhcir) hadisələrinə tarixçi baxışı

Hər il aprelin 24-də dünyanın müxtəlif yerlərinə səpələnmiş və bəzi ölkələrdə güclü lobbı qurmağa nail olmuş ermənilərin qondarma “soyqırımı xəstəliyi” tüğyan etməyə başlayır. Mediani, siyasətçiləri və dünya ictimaiyyətini dolaşaraq, saxta məlumatlarla azdırmağa çalışan ermənilər bəzi dövlətləri və beynəlxalq təşkilatları beynəlxalq sülhə və dövlətlərarası münasibətlərə zərər verəcək yanlış qərarlar verməyə sövq edirlər.

Bu il COVID-19 pandemiyasına paralel olaraq ermənilərin “soyqırım xəstəliyi” yenidən şiddətlənmişdir. Amma bu dəfə bir az daha fərqli simptomlarla ...

Hesab edirik ki, bu il ermənilərin 24 aprel tarixi ilə bağlı fəaliyyətinə iki güclü amil təsir göstərmişdir: birinci amil ABŞ-ın yeni prezidenti C.Baydenin keçən ilki seçki kampaniyasında erməni seçicilərə 1915-ci il hadisələrini “soyqırımı” kimi tanımağı vəd etməsi və bunun ardınca, şənbə günü verdiyi yazılı açıqlamasında iki dəfə bu ifadədən istifadə etməsi ilə bağlıdır.

Əlbəttə, ermənilərin “soyqırımı” xəstəliyini şiddətləndirən digər, daha güclü amil isə 2020-ci ilin 44 günlük müharibəsində Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın müzəffər ordusunun və xalqımızın böyük bir zəfər qazanmasıdır. Bu müharibə Azərbaycan üçün torpaqlarının işğaldan azad edilməsi ilə nəticələnən Vətən müharibəsi, işğalçı Ermənistan üçün isə kapitulyasiya aktının imzalanması ilə nəticələnən rüsvayçı məğlubiyyət olmuşdur. 44 günlük müharibədəki rüsvayçı məğlubiyyəti həzm edə bilməyən erməni diasporunun və onların havadarlarının 24 aprel tarixi ilə bağlı iddiaları və gözləntiləri bu səbəbdən daha da şiddətlənmişdir.

Bəs ermənilərin qondarma “soyqırımı xəstəliyi”nin siyasi kökləri nədir? Gerçəkdə hansı hadisələrə və tarixə dayanır?

Osmanlı dövləti qurulduğu tarixindən etibarən bu torpaqlarda yaşayan qeyri-müsəlman xalqlara, o cümlədən ermənilərə tolerant münasibət göstərilmiş, onların Osmanlının siyasi və sosial-iqtisadi həyatına inteqrasiyası güclü olmuşdur. Ermənilər ibadət, məhkəmə, təhsil hüququ ilə yanaşı, dövlətdə yüksək vəzifə tutmaq, can və mallarının təhlükəsizliyinin təminatını da almışdılar. Bu hüquqlardan əsrlərboyu yararlanan ermənilər Osmanlı dövlətinin ən böyük mərkəzlərində yaşamış, onların qurmuş olduqları yüzlərlə dini qurum, təhsil ocağı, ticarət şəbəkəsi təhlükəsiz şəraitdə fəaliyyət göstərmişdir. XVII əsrin ortalarından etibarən isə ermənilər Osmanlı dövlətində yüksək dövlət vəzifələri də tutmağa başlamışlar.

Tarixən dövlətçilik ənənəsi olmayan, hər zaman böyük imperiyaların vilayətləri halında yaşayan ermənilərdə XVIII əsrin sonlarına doğru ayrı millət və milli dövlət qurmağa qadir olma düşüncəsi ortaya çıxmağa başlamışdır ki, bu prosesdə iri dövlətlərin, o cümlədən Böyük Britaniya, Fransa və Rusiyanın rolu böyük olmuşdur. Osmanlı sultanlarının ermənilərə verdikləri imtiyazlar 1839-cu il Fərmanı, 1878-ci il Berlin konqresi və 1908-ci il Ana Yasası ilə bir qədər genişləndirilmiş, artıq beynəlxalq səciyyə almışdır.

Böyük dövlətlərdən siyasi, maliyyə və hərbi dəstək alan erməni millətçiləri XIX əsrdən başlayaraq terror və soyqırımı siyasətini genişləndirməklə təkcə Anadoluda deyil, Qafqazda da böyük etnik münasibətlərin yaranma mənbəyi olmuşlar. Məhz bu dövrdə ermənilərin “Armenakan”, “Hıncak”, “Daşnaksütyun” kimi terrorçu təşkilatları meydana gəlmişdir. Bu təşkilatların silahlı dəstələri təkcə 1870-80-ci illərdə Zeytun, Sasun, Van vilayətlərində qanlı qırğınlar törətməklə 2 milyondan çox Anadolu türkünün qətlinə səbəb olmuşlar. XX əsrdə bu qırğınların coğrafiyası genişlənərək Qafqazlara qədər uzanmışdır. 1905-1906-cı illərdə və 1918-1920-ci illərdə ermənilər Bakıda, Şuşada, İrəvanda, Naxçıvanda, Borçalıda, Qazaxda, Zəngəzurda, Gəncədə, Qubada, Şamaxıda, Tiflisdə və Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrində soydaşlarımızın kütləvi qırğınlarını törətmişlər.

1914-cü ildə Birinci Dünya müharibəsi başlayanda Antanta dövlətlərinin Osmanlı dövlətinə təzyiqi daha da artdı və bu şəraitdə həmin dövlətlərin dəstək və müxtəlif siyasi vədlər verdikləri erməni təşkilatları daha da fəallaşdılar. Rus çarı II Nikolayın Osmanlı dövləti haqqında təhrikədiçi çıxışları və ermənilərlə bağlı vədləri müharibədə iştirak edən Türkiyə üçün böyük problemlər yaratdı. Belə ki, erməni silahlı dəstələri Rusiya imperiyasının hərbi dəstəyi ilə daha da möhkəmlənib Osmanlı dövlətinin daxilində türklərə qarşı qırğın siyasətlərini bərpa etdilər. Şərqi Anadolu bölgəsində uzun illər yaşadıqları üçün bu bölgəni yaxşı bilən ermənilər rus hərbiçilərinə bələdçilik etməklə və cəbhədə təxribatlar törətməklə də öz çirkin əməllərini genişləndirdilər.

Rus ordusunun Qafqaz istiqamətində hərbi əməliyyatlarına başlaması və Sarıqamışda türklərin böyük itki verməsində ermənilərin bölgədəki təxribatçı siyasəti də az rol oynamadı. 1915-ci ildə Sarıqamış, 1916-cı ildə Ərzurum, Trabzon, Ərzincan və Muş rus ordusu və erməni silahlı dəstələri tərəfindən işğal edildi. Bu bölgələrdəki müsəlman əhəlinin amansız qətləməsi başladı.

Ermənilərin Şərqi Anadoludakı bu amansız fəaliyyəti müharibə vəziyyətində olan Osmanlı dövlətini müdafiə tədbirləri görməyə məcbur etdi. Əvvəlcə bu tədbirlər məhəlli xarakter daşıyırdı. Belə ki, 24 aprel 1915-ci ildə Osmanlı dövlətinin Daxiliyyə nazirinin 16 valiyə göndərdiyi sərəncama görə, “Hıncak” və “Daşnaksütyun” kimi erməni komitələrinin o bölgələrdəki şöbələrinin bağlanması istənmışdi. Lakin 9-10 ay sonra Osmanlı hökuməti bu tədbirlərin heç bir nəticə vermədiyini görünəcə, erməni əhəlinin müharibə bölgəsindən (Van, Bidlis və Ərzurumdan)

uzaqlaşdırılıb daha əmin-aman bölgələrə köçürülməsi (təhciri) haqqında qərar vermişdi.

Məqsədi cəbhə bölgəsindəki təxribatlara son qoyulması, həmçinin Anadoluda milli qırğınların qarşısının alınması olan Osmanlı hökuməti eyni zamanda ermənilərə qarşı hər hansı zorakılıq fəaliyyətini qadağan edən göstərişlər də vermişdir. Ümumilikdə köç (təhcir) 200 min erməni əhatə etmişdir. Qeyd edək ki, köçürülənlərin bir hissəsi Qarabağa, İrəvana, Bakıya gəlmiş, sonrakı illərdə Azərbaycanda türk-müsəlman əhaliyə qarşı qırğınlarda iştirak etmişlər. Zaman keçdikcə ermənilər (əlbəttə, böyük dövlətlərin tarixçilərinin də dəstəyi ilə) tarixi faktları saxtalaşdırmış, köç zamanı ölən ermənilərin sayını süni surətdə şişirdərək əvvəlcə 600 minə, daha sonra 800 minə və ən nəhayət, 1,5 milyona yüksəltmişlər.

Halbuki Birinci Dünya müharibəsi illərində Osmanlı dövlətində yaşayan ermənilərin toplam sayı Osmanlı rəsmi sənədlərindəki məlumatlara görə, cəmi 1.234.671 (*Türkiyə Cumhuriyeti Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi,nu. 1/3, kis. 523, dos. 118, fih. 5-13*) olmuşdur. Hətta o dövrdə ermənipərəst Qərb siyasətçilərinin raportlarında da Osmanlı dövlətində yaşayan ermənilərin sayı 1,5 milyondan çox deyildir. Məsələn, Almaniyanın İstanbuldakı böyük elçisi Von Kuhlmannın raportunda bu rəqəm - 1.200.000 nəfər, Fransanın Vandakı konsulu M. Zarcşidə - 1.300.000 nəfər, nəşri 1910-cu ilə aid olan “Encyclopedia Britannica”da - 1.500.000 nəfər olaraq göstərilmişdir.

Beləliklə, saxta məlumatlara dayanaraq, Türkiyədə ümumi sayı cəmi 1,5 milyon olmasına baxmayaraq, köç zamanı ölənlərin sayını da elə o qədər göstərən, 1915-ci il təhcir hadisəsini qondarma “soyqırımı” kimi təqdim edən ermənilər 24 aprel tarixini özlərinin “dənizdən-dənizə dövlət” yaratmaq arzularının və “soyqırımı xəstəliyi”nin simvoluna çevirmişlər.

Nə saxtalaşdırılmış o rəqəmləri, nə də “soyqırımı”nı isbatlayacaq hər hansı bir mötəbər sənədin olmamasına rəğmən, erməni təbliğat maşını bir əsrdir ki, bu ideologiya ilə həm dünya ictimaiyyətini, həm öz xalqını zəhərləməkdədir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2021-ci il aprelin 13-də “Cənubi Qafqaza yeni baxış: münaqişədən sonra inkişaf və əməkdaşlıq” adlı beynəlxalq konfransda da qeyd etdiyi kimi, “onların yaxşı həkimlərə ehtiyacı var ... onlar zəhərləniblər. Bu zəhər əsasən onların Fransanın cənubunda, Kaliforniyada, Krasnodar diyarında və bəzi başqa paytaxtlarda çox sakit və gözəl yerlərdə oturub öz həyatlarından zövq alan diasporundan gəlir.”

ABŞ prezidenti C.Bayden, əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, açıqlamasında Türkiyənin adını çəkməyə də, birinci və sonuncu abzasda “soyqırım” ifadəsindən istifadə etmişdir. “Biz bunu suçlamaq üçün deyil, yananların təkrarlanmamasını təmin

etmək üçün edirik”, - deyən C.Bayden 1981-ci ildə “erməni soyqırımı” ifadəsini işlədən R.Reyqandan sonra ikinci ABŞ prezidenti oldu. ABŞ prezidentinin bu sözlərini siyasi firsətçilik adlandıran Türkiyə xarici işlər naziri Mövlud Çavuşoğlu “Tariximiz haqqında kimsədən dərs alacaq deyilik. Siyasi firsətçilik sülhə və ədalətə ən böyük xəyanətdir”, - deyə bəyan etmişdir.

ABŞ-ın bu mövqeyi nəinki NATO üzvə müttəfiqi olan Türkiyə ilə münasibətlərinə zərər vurur, eyni zamanda beynəlxalq və regional sülhü erməni və digər separatçı hərəkatların qarşısında təhlükə altına almış olur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Erdoğanla telefon görüşməsində C.Baydenin qondarma “erməni soyqırımı” ilə bağlı bəyanatını qınayaraq, açıqlamasını “tarixi səhv” adlandırmış və “bölgədə yaranmaqda olan əməkdaşlıq meyllərinə ciddi zərər vurduğunu” bildirmişdir. Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın hər zaman Türkiyənin yanında olduğunu da xüsusilə qeyd etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi də 1915-ci il hadisələrinin dünyaya yanlış şəkildə təqdim edildiyini, 30 il bundan öncə Ermənistan tərəfindən Xocalıda azərbaycanlılara qarşı törədilən soyqırımına hələ də ədalətli qiymətin verilməməsinin isə qərəzlilik və ikili standart nümunəsi olduğunu bəyan etmişdir. Xarici işlər naziri Ceyhan Bayramov Türkiyəli həmkarı M. Çavuşoğlu ilə telefon görüşməsində də “bəzi ölkələrin rəhbərlərinin 1915-ci il hadisələrini siyasələşdirmək cəhdlərinin qəbul edilməz olduğunu” bildirib və tarixin siyasi təzyiqlə məqsədlə istifadə edilməsinin qəbul edilməz olduğunu göstərmişdir.

Fikrimizcə, erməni yalanlarına inanan və ya özünü inanmış kimi göstərən, qondarma “erməni soyqırımı”nı tanıyan və tanımağa hazırlaşan dövlətlərin bu məsələyə artıq sağlam düşüncə ilə yanaşmalarının, tarixi siyasətçilərin deyil, tarixçilərin öhdəsinə verməyin vaxtı gəlib çatmışdır. Əks halda dünya XXI əsrdə faşizmin daha bir təcəssümü ilə - “erməni faşizmi” ilə daha ağır bir şəkildə üzleşmək məcburiyyətində qalacaq. Erməni faşizminin bütün dəhşətlərini öz üzərində hiss etmiş, bir yüzillikdə bir neçə dəfə ermənilər tərəfindən əsl soyqırımına və işğala məruz qalmış, 2020-ci ildə isə 44 günlük Vətən müharibəsini tarixi Zəfərlə başa çatdıran Azərbaycan dövləti bu faşizmlə mübarizə aparmaq, ədalətin yanında olmaq üçün hər zaman sağlam düşüncəli dünya ictimaiyyətinin və dövlətlərin yanında olmağa hazırdır.

Sani HACIYEV,
tarix elmləri doktoru,
professor